

PRIJEDLOG ZA UVOĐENJE "SOCIJALNE POLITIKE I SOCIJALNOG RADA" U SUSTAV DRUŠTVENIH ZNANOSTI

1. KRATKO OBRAZLOŽENJE PRIJEDLOGA

Ministarstvo znanosti i tehnologije 6. ožujka 1997. godine donijelo je Pravilnik o utvrđivanju znanstvenih područja. Prema našoj ocjeni taj Pravilnik ne odražava aktualne potrebe za razvojem i promicanjem nekih polja društvenih znanosti, a koje su od velikog značenja za razvoj našeg društva. Štoviše, držimo da postoji opasnost da će Pravilnik zbog svoje krutosti blokirati nastanak i razvoj novih disciplina i omesti tendenciju ka transdisciplinarnosti, što znači štetiti razvoju društvenih znanosti u nas. Naime, mislimo da se društvene znanosti ne mogu fiksirati u definitivne sheme i sabiti u ograđene parcele neovisno o potrebama razvoja društva. Konkretno imamo na umu discipline socijalne politike i socijalnog rada koje nisu uključene u spomenuti Pravilnik, a ne vidimo gdje bi se uopće mogle smjestiti nakon što je ukinuto interdisciplinarno polje. Te se discipline danas uče na Studiju socijalnog rada Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, gdje studira oko 600 mladih ljudi koji su nakon diplomiranja radi nepriznatog područja lišeni mogućnosti stručnog i znanstvenog napredovanja.

Stoga predlažemo tri mogućnosti da se u područje "Društvene znanosti" uvede "Socijalna politika i socijalni rad".

(1) Prva je mogućnost da to bude polje koje bi imalo sljedeće grane:

- socijalna politika
- socijalno planiranje
- teorija i metodologija socijalnog rada
- posebna područja socijalnog rada
- socijalna gerontologija.

(2) Druga je mogućnost da se ponovo uvede interdisciplinarno polje koje bi obuhvatilo i te dvije discipline.

(3) Treća je mogućnost da se socijalna politika i socijalni rad kao discipline priključe jednom od postojećih polja, npr. sociologiji.

Prijedlog uvođenja socijalne politike i socijalnog rada u područje društvenih znanosti može se najkraće argumentirati na sljedeći način:

1. U Hrvatskoj je danas nužno kvalitativno unaprijediti socijalnu politiku i socijalni rad. To zahtijevaju nove okolnosti u koje je dospjelo naše društvo nakon osamostaljenja, Domovinskog rata, uspostave ukupnog teritorijalnog integriteta i u razdoblju priprema za ulazak u europske i druge međunarodne integracije. Te nove okolnosti snažno se iskazuju na socijalnom području u vidu nove socijalne strukture i novih socijalnih problema koji se javljaju radi globalizacije, privatizacije, sve jačeg djelovanja tržišta i s tim u vezi potrebe transformacije sustava socijalne sigurnosti i socijalne skrbi.

2. Brojna profesionalna skupina hrvatskih socijalnih radnika (oko dvije tisuće) zbog nepostojanja znanstvenih disciplina lišena je mogućnosti stručnog i znanstvenog usavršavanja potrebnog za obavljanje sve složenijih poslova koji se pred njih danas postavljaju (npr.

projektiranje i evaluacija programa socijalne skrbi). Hrvatski diplomirani socijalni radnici koji su dali ogroman doprinos u rješavanju socijalnih problema u najkritičnijim trenucima obrane naše zemlje očekuju da se ova prepreka u razvoju njihove profesije otkloni i da se u tome izjednače s drugim sveučilišnim disciplinama. Oni su to izrazili u zaključku usvojenom na skupu "Aktualni problemi socijalnog rada u Hrvatskoj" koji je održan 19. prosinca 1997. godine u organizaciji Studijskog centra socijalnog rada i Ministarstva rada i socijalne skrbi.

3. U svijetu, u Europi, a posebno u srednjoeuropskim zemljama u novije je vrijeme snažno izražena tendencija ka akademizaciji obrazovanja socijalnih radnika, pa se otvaraju i razvijaju programi postdiplomskog i doktorskog obrazovanja što upravo nedostaje nama u Hrvatskoj.

4. Na Studijskom centru socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu okupljena je kompetentna skupina znanstvenika koja se neposredno bavi socijalnom politikom i socijalnim radom (sedam doktora znanosti, šest magistara-doktoranata te tri postdiplomanta), a koja je već dosad, u nepovoljnim okolnostima, ostvarila respektabilnu znanstvenu produkciju. To predstavlja dobar temelj za daljnji uspješan razvoj spomenutog znanstvenog polja i njegovih disciplina a na dobrobit profesije socijalnih radnika, društvenih znanosti i našeg društva u cjelini.

5. Nastavnici, posebno oni koji se bave problemima socijalnog rada, na Studijskom centru imaju velike teškoće pri izboru u znanstveno-nastavna zvanja jednostavno stoga što srodni fakulteti i katedre odbijaju sudjelovati u izboru proglašavajući se nenadležnim. Taj problem će ovaj Pravilnik samo povećati, što će Studij socijalnog rada onemogućiti u ostvarenju planova i podizanju kvalitete rada.

6. Godine 1988. grupa eksperata koju je koordinirao prof. dr. Željko Horvatić, profesor Pravnog fakulteta, izradila je prijedlog znanstvenih disciplina, područja i oblasti društvenih znanosti u kojem je bilo predloženo uvođenje novog polja filmologije, teatrologije, socijalog rada, organizacijskih znanosti i antropologije. Za socijalni rad bile su predložene grane: teorija i metodologija socijalnog rada, socijalna politika, socijalna gerontologija i socijalno planiranje. Nadalje, Pravni fakultet je u travnju 1990. godine dopisom, kojeg je potpisao tadašnji dekan prof. dr. Smiljko Sokol, Odboru za znanost Sveučilišta u Zagrebu zatražio verifikaciju područja (danas polja) socijalnog rada kao posebnog područja društveno-humanističkih znanosti. Sve te inicijative nisu dovršene jer su u ratnim okolnostima drugi prioriteti, pa tako i na Sveučilištu, bili u prvom planu. Zato je sada prilika da se problem polja socijalne politike i socijalnog rada konačno riješi.

U nastavku dajemo osnovne informacije o disciplinama socijalne politike i socijalnog rada, a prema potrebi možemo dati i detaljnije informacije.

2. SOCIJALNA POLITIKA I SOCIJALNI RAD KAO ZNANSTVENE DISCIPLINE

2.1. SOCIJALNA POLITIKA

(1) Socijalna je politika organizirana djelatnost države usmjerena na prevladavanje socijalnih rizika (socijalna sigurnost), osiguranje osnovnog socijalnog blagostanja i rješavanje problema siromašnih i socijalno ugroženih skupina stanovništva.

Socijalna politika u modernom značenju riječi pojavila se u Europi u drugoj polovini 19. stoljeća (Bismarckove reforme), a uzrokovana je procesima urbanizacije i industrijalizacije, masovnom pojavom siromaštva i socijalne patologije u gradovima te pritiskom siromašnih slojeva radi poboljšanja njihovog socijalnog položaja. Tradicionalni mehanizmi socijalne solidarnosti (obitelj, male zajednice) u to su vrijeme znatno oslabili, a Crkva, koja je prije toga najviše skrblila o siromašnima, nije bila u stanju rješavati nagomilane probleme novog urbanog siromaštva. Zato je državna intervencija bila nužna kako bi se riješili najteži socijalni problemi i održao osnovni socijalni mir u zapadnim industrijskim zemljama.

Državna socijalna intervencija znatno se proširila nakon Drugog svjetskog rata pa je tako na Zapadu nastala sveobuhvatna socijalna država (Welfare State) na konceptu keynesijanskog ekonomskog i beveridgeanskog socijalnog intervencionizma. Državni socijalni troškovi u prvim poslijeratnim decenijama znatno su narasli i dosegli razinu u rasponu od jedne petine (SAD) do jedne trećine (Švedska) nacionalnog bruto proizvoda. Međutim, u posljednje dvije decenije desile su se značajne promjene u razvijenim zemljama uzrokovane demografskom i gospodarskom krizom, tehnološkom revolucijom, padom socijalizma i globalizacijom, koje su uzdrmale socijalnu državu i utjecale na nove trendove u socijalnoj politici. U prvom redu radi se o nastojanju da se reduciraju državni socijalni troškovi, o tendencijama privatizacije, većeg oslanjanja na tržište i vlastite resurse građana, te aktiviranju nevladinih organizacija u prikupljanju i distribuciji socijalnog blagostanja. Naročito se velike promjene u socijalnoj politici dešavaju u postsocijalističkim zemljama.

(2) Znanstvena proučavanja socijalne politike počela su usporedno s njenom pojavom pred kraj prošlog stoljeća. Socijalnom politikom bavili su se veliki sociolozi kao H. Spencer, E. Durkheim i M. Weber. U anglosaksonskom svijetu naročito je velik bio utjecaj H. Spencera koji je zagovarao filantropiju i rezidualnu državnu socijalnu intervenciju. Značajan je i doprinos socijalnog nauka Crkve, predstavnika socijalnog katolicizma, Fabijanskog društva (bračni par Webb) i drugih. U Švedskoj su se socijalnim pitanjima i socijalnom politikom najviše bavili bračni par Myrdal, u Velikoj Britaniji je veliku ulogu odigrao izvještaj lorda W. Beveridgea o socijalnom stanju nacije 1942. godine. Najistaknutiji znanstvenici u razdoblju neposredno nakon Drugog svjetskog rata koji su razvijali istaživanja socijalne politike bili su Britanci T. H. Marshall i R. Titmuss, a u posljednje vrijeme Danac G. Esping-Andersen. Titmuss i Esping-Andersen razvili su najpoznatije tipologije socijalne politike, koje su danas u središtu mnogih rasprava.

Danas je socijalna politika razvijena znanstvena disciplina koja se predaje na svim uglednim sveučilištima na Zapadu, te u srednjoeuropskim postsocijalističkim zemljama. Publicira se dosta knjiga i časopisa koji se bave socijalnom politikom, a razvijeni su i postdiplomski i doktorski studiji za izučavanje socijalne politike. Spomenimo da je odnedavno u okviru programa "Tempus" organiziran europski studij socijalne politike koji se sukcesivno odvija u nekoliko europskih zemalja, a među njima je i Slovenija. Voditelj studija socijalne politike na Fakulteti za društvene vede u Ljubljani je prof. dr. Ivan Svetlik. On je prošle godine našem Centru ponudio sudjelovanje u izvedbi spomenutog europskog postdiplomskog studija, što nismo mogli prihvatiti zbog nesudjelovanja Hrvatske u "Tempus" programu s jedne strane i zato što nemamo priznatu znanstvenu disciplinu socijalne politike s druge strane.

(3) Socijalna politika kao djelatnost u Hrvatskoj dugo nije bila priznata. U doba socijalizma prevladavala je doktrina tzv. socijalnog automatizma prema kojoj gospodarski

rast sam po sebi rješava socijalne probleme. S tog naslova socijalna je politika bila integrirana u gospodarsku politiku. No narasli socijalni problemi uzrokovali su postupnu "autonomizaciju" socijalne politike kao djelatnosti države.

Samostalna država Hrvatska od samog početka suočila se s problemom izgradnje nove socijalne politike sukladne tržišnim uvjetima, privatizaciji i pluralizmu. Rat je također znatno pogoršao socijalne uvjete stanovništva i nametnuo snažnu državnu intervenciju. U novim mirnodopskim uvjetima Hrvatska mora postaviti temelje novog sustava socijalne politike, koji zahtijeva mnogo istraživanja, znanja i umijeća. Spomenimo samo reformu mirovinskog sustava, uspostavu novog sustava socijalne skrbi, tretman nezaposlenih, novu obiteljsku i populacijsku politiku, socijalnu intervenciju u stambenoj politici itd. Nadalje, Hrvatska ulazi u međunarodne integracije i podliježe procesima globalizacije u kojima je socijalna politika vrlo značajna komponenta. Na sve te vanjske i unutrašnje izazove treba dati utemeljene znanstvene odgovore, što nije moguće bez sustavnog razvoja socijalne politike kao znanstvene discipline.

(4) Socijalna politika kao znanstvena i nastavna disciplina u nas se tek posljednjih nekoliko godina počela ozbiljnije razvijati kada se etablirala na Studiju socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu. Prije toga sporadično se predavala na nekim fakultetima Sveučilišta u Zagrebu. Na katedri socijalne politike danas se predaju tri redovna i jedan izborni kolegij, a zaposleno je pet nastavnika (jedan redovni profesor, jedan docent i tri asistenta). Jedan asistent će uskoro braniti doktorsku tezu, dok ju je drugi prijavio. Katedra socijalne politike već četvrtu godinu u suradnji s nekim institucijama izdaje časopis "Revija za socijalnu politiku" koji je veoma dobro prihvaćen u stručnoj i znanstvenoj javnosti.

Socijalna politika na Studiju socijalnog rada povezana je s disciplinama socijalnog rada, pa je stoga prirodno i povezivanje tih disciplina u jedno znanstveno polje.

2.2. SOCIJALNI RAD

(1) Socijalni rad kao profesionalna društvena djelatnost postupno se razvio iz filantropije i drugih oblika humanitarnog rada. Počeci su mu bili u SAD, a u 20. stoljeću proširio se u Europi, gdje je postao veoma razvijena djelatnost vezana uz rast socijalne države i nedržavne socijalne intervencije u rješavanju socijalnih problema.

Socijalni rad kao primijenjena znanstvena disciplina usmjeren je na proučavanje socijalnih procesa koji su uzrokom socijalnih problema, te na razvijanje vještina potrebnih za djelotvorno provođenje intervencija radi sprečavanja, olakšavanja ili iskorjenjivanja socijalnih problema. Danas se područje socijalnog rada ne odnosi samo na socijalnu skrb i rješavanje socijalnih problema već i na druge oblike socijalnih intervencija. To je dovelo do značajnih promjena u teorijskoj i istraživačkoj orijentaciji u socijalnom radu. Naime, postupno se napušta asistencijalno-karitativni pristup, a u profesiji socijalnog rada težište se premješta prema ljudskim pravima kao bitnom sadržaju socijalne intervencije. Tako su socijalni radnici pozvani da sudjeluju u razvoju kulture ljudskih prava. Nadalje, promjena u teorijskoj orijentaciji socijalnog rada očitovala se u pomicanju težišta s proučavanja neposrednog rada u rješavanju socijalnih problema na proučavanje prevencije i spoznavanja njihovih uzroka i posljedica. Upravo ta orijentacija u teoriji socijalnog rada na spoznavanje uzročno-posljedičnih veza među pojavama, koja je inače obilježje znanstvenog pristupa,

bila je snažan poticaj za razvoj fundamentalnih i akcijskih istraživanja koja su se najčešće odvijala u okviru poslijediplomskih i doktorskih programa socijalnog rada u razvijenim zemljama.

Prvi doktorski programi iz socijalnog rada uvedeni su već prije 50 godina u Sjedinjenim Američkim Državama, a danas gotovo nema zemlje s razvijenim sveučilišnim sustavom u kojoj ne postoji poslijediplomsko obrazovanje iz socijalnog rada na razini magisterija i doktorata znanosti. Uvođenje doktorskih obrazovnih programa bilo je posebno značajno jer je pružilo formalnu potvrdu znanstvene utemeljenosti socijalnog rada. Većina europskih zemalja u posljednjih je dvadesetak godina učinila značajne korake u smjeru akademizacije socijalnog rada upravo putem razvoja sveučilišnih magistarskih i doktorskih programa. Tako je odnedavno i u Njemačkoj, koja je inače imala specifičan sustav obrazovanja socijalnog rada u okviru visokih stručnih škola, omogućeno doktorsko obrazovanje iz socijalnog rada na sveučilišnoj razini. U gotovo svim istočnoeuropskim zemljama socijalni rad se ponovo uvodi na sveučilišta na dodiplomskoj i poslijediplomskoj razini. Pritom prednjače zemlje koje su i prije razdoblja socijalizma imale najbolju tradiciju obrazovanja socijalnih radnika kao što su npr. Češka ili Mađarska.

Svi ti znanstveno-obrazovni programi ne bi se mogli razvijati niti ostvarivati na sveučilišnoj razini da socijalni rad nije priznat kao znanstveno područje koje je ušlo u UNESCO-ovu klasifikaciju znanosti.

(2) Socijalni rad u Hrvatskoj razvija se od pedesetih godina, kada su utemeljeni prvi centri socijalnog rada. Godine 1952. počelo je obrazovanje socijalnih radnika na Višoj stručnoj školi za socijalne radnike. To je obrazovanje 1972. godine osnivanjem Interfakultetskog studija socijalnog rada na Sveučilištu u Zagrebu podignuto na sveučilišnu razinu. Godine 1983. uspostavljen je četverogodišnji program obrazovanja za socijalni rad na Odjelu za socijalni rad Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Danas se ovaj program ostvaruje u okviru Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Od školske godine 1993/94. obrazovanje socijalnih radnika odvija se prema novom programu. Taj je program usmjeren na daljnju akademizaciju studija koja se očituje u jačanju teorijskih i metodoloških osnova socijalnog rada, snaženju skupine predmeta vezanih uz socijalnu politiku, unapređenju temeljnih kolegija socijalnog rada i uvođenje većeg broja izbornih kolegija. Naš program po svom sadržaju najviše odgovara sveučilišnim programima u Izraelu, Mađarskoj i ostalim europskim zemljama gdje se odvija četverogodišnje obrazovanje za socijalni rad. Spomenimo da se u prvu godinu upisuje oko 160 studenata, a da na sve četiri godine ima oko 600 studenata.

Utemeljenje i razvoj socijalne politike pri obrazovnoj ustanovi za socijalni rad u skladu je sa suvremenim usmjerenjem socijalnog rada kojim se mjere neposredne socijalne skrbi povezuju s mjerama socijalne politike i socijalnog planiranja.

(3) Samo područje socijalnog rada sastoji se od teorije i metodologije socijalnog rada, posebnih područja socijalnog rada, te specifične discipline socijalne gerontologije. Na tim kolegijima sada radi 11 nastavnika, od kojih pet doktora znanosti (jedan redovni profesor, jedan izvanredni profesor, dva docenta i jedan viši asistent) tri asistenta u postupku izrade doktorata, te tri znanstvena novaka. Nastavnici socijalnog rada Studijskog centra bili su iznimno angažirani u rješavanju problema stradalnika rata, a i danas rade na mnogim projektima socijalno-psihološke pomoći. Nastavnici Centra također održavaju vrlo intenzivnu suradnju s inozemnim institucijama, a redovno sudjeluju u radu međunarodnih skupova i stručnih asocijacija.

Značajna je i izdavačka djelatnost na području socijalnog rada. Godine 1994. počeo je izlaziti "Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada", a nastavnici iz disciplina socijalnog rada posljednjih nekoliko godina objavili su desetak knjiga i radili na više znanstveno-istraživačkih projekata.

3. ZAKLJUČNA NAPOMENA

Sve iznesene činjenice govore u prilog utvrđivanju znanstvenog područja socijalne politike i socijalnog rada, utoliko više što je u društvenim znanostima ukinuto područje interdisciplinarnih znanosti, pa je tako de facto zatvoren put stručnog i znanstvenog usavršavanja jedne brojne i značajne profesionalne skupine upravo u trenutku kada su potrebe za kompleksnim i novim znanjima iz socijalne politike i socijalnog rada u našem društvu sve naglašenije. Treba samo podsjetiti na složene i dalekosežne promjene koje se događaju u sustavima socijalne sigurnosti. Nadalje, sve su veće potrebe intervencije socijalnih radnika u našem društvu koje se ubrzano preobražava u kompetitivno, pluralističko društvo s tržišnom ekonomijom. To izaziva socijalne poremećaje koji zahtijevaju sustavnu socijalnu politiku i socijalni rad, dakle i njihov razvoj kao znanstvenih disciplina.

4. PRILOZI

Radi ilustriranja statusa socijalne politike i socijalnog rada u razvijenom svijetu i naših dosadašnjih nastojanja da se taj status u nas riješi prilažemo četiri dokumenta:

(1) Izvod iz popisa časopisa "Curent Contents" gdje su socijalni rad i socijalna politika posebno navedeni

(2) Naslovnici Department of Social Policy and Social Work, University College, Dublin, koji je ove godine domaćin kongresa Europske asocijacije Studija socijalnog rada (EASSW)

(3) Prijedlog disciplina, područja i oblasti znanosti, kojeg je 1989. godine izradila grupa stručnjaka čiji je koordinador bio prof. dr. Željko Horvatić (pogledati 5. str.)

(4) Prijedlog za verifikaciju znanstvenog područja socijalnog rada u okviru društveno-humanističke oblasti, kojeg je 1990. godine potpisao prof. dr. Smiljko Sokol, dekan Pravnog fakulteta u Zagrebu.

Priredio: Prof. dr. Vlado Puljiz